

KATARINA KRIVIC
LOS TUDI NA SORIŠKI PLANINI

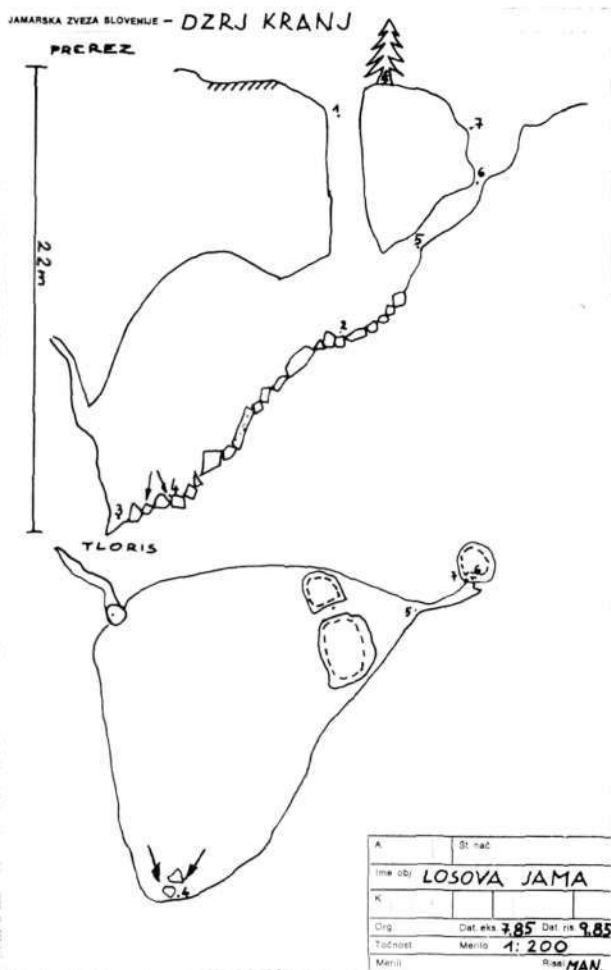
V razni poljudnoznanstveni literaturi bomo izvedeli, da spada rod *Alces* — los skupaj z nam bolj znanimi rodovi *Cervus* — jelen, *Dama* — damjek, *Capreolus* — srnjak, *Rangifer* — severni jelen in nekaterimi manj znanimi rodovi v družino *Cervidae* — jeleni. Že na prvi pogled se med seboj ločijo predvsem po velikosti, po obliki rogovja, pri bolj natančnem ogledu pa opazimo seveda med rodovi tudi druge razlike. Ena bistvenih je na primer v zobni

formuli, ki je za večino rodov družine jelenov $\frac{0133}{3133}$, le damjek, močvirski jelen in los nimajo v zgornjih čeljustnicah podočnjakov (kaninov) in je njihova zobna formula zato naslednja $\frac{0033}{3133}$, pri srnah pa so podočnjaki lahko prisotni ali pa tudi ne. Los je med pripadniki družine jelenov največji. Odrasel samec tehta tudi preko 800 kg, značilno zanj je lopatasto rogovje, ki lahko doseže širino več kot dva metra. Kot ostali jeleni ga tudi los vsako leto odrvrže.

Samice rogovja nimajo. Današnji evropski losi živijo v obsežnih listnatih in mešanih gozdovih, močvirjih, ter ob rekah in jezerih. Prehranjujejo se z mladimi poganjki, z listi, lubjem, vodnimi rastlinami. So zelo dobri, vztrajni tekači in tudi plavalci. Danes živijo v skandinavskih deželah, severovzhodni Evropi, Sibiriji, severni Mongoliji in na skrajnem severnem delu Kitajske, pa tudi v severni Ameriki, in sicer v Kanadi in na Aljaski.

Fosilni predstavniki tega rodu so znani iz Anglije že iz obdobja prve medledene dobe — interglaciala gūnz-mindel, ki je trajalo približno od 530.000 do 475.000 let pred našim štetjem. Še vedno redke so najdbe fosilnih losov iz naslednjih hladnih in toplih obdobj pleistocena — ledene dobe. Pogostejše jih raziskovalci najdejo v plasteh würmske starosti, to je v zadnjem gla-

Skica načrta brezna iz zapisnika terenskih ogledov Društva za raziskovanje jam v Kranju — puščice označujejo najdišče losovega okostja

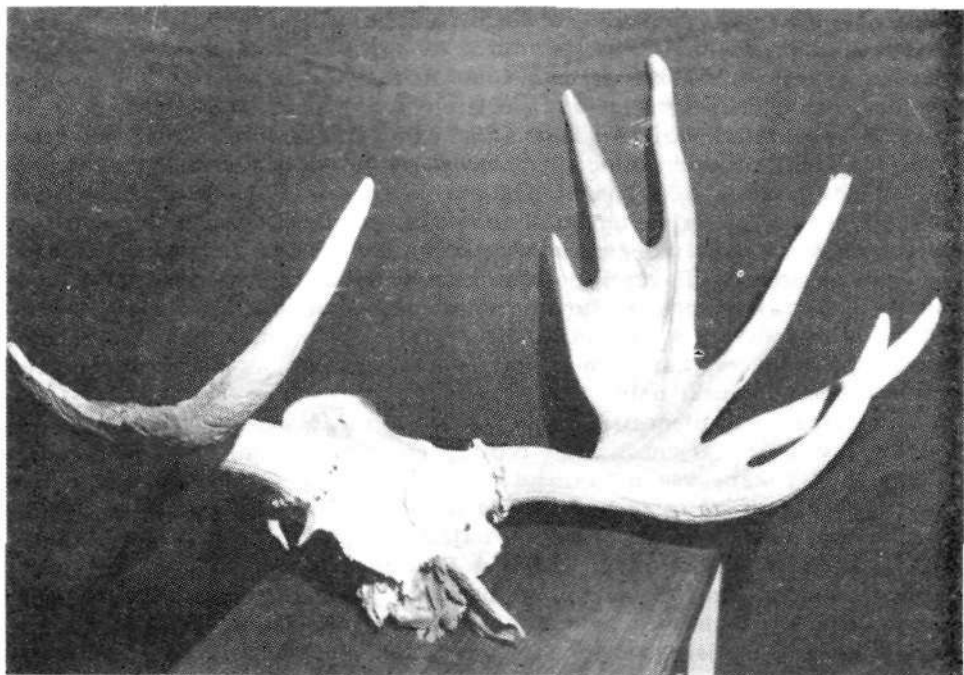
cialu — poledenitvi. Tudi geografsko so bili losi v tem obdobju mnogo bolj razširjeni, saj poznamo najdišča njihovih ostankov tudi v srednji Evropi vse do severnega vznožja Pirenejev in Apeninov ter sredine Balkanskega polotoka. Južneje od te meje losi verjetno niso prebivali. V omenjenih predelih so se ohranili različno dolgo. Različni viri literature omenjajo, da so v severni Italiji izginili v dobi Etruščanov, ki je trajala nekako od desetega do četrtega stoletja pred našim štetjem. Glede na njihovo plašno naravo lahko sklepamo, da so se umaknili predvsem pred človekom ponovno v oddaljene, mirnejše, za ljudi neprivlačne pokrajine severne poloble.

Tudi na ozemlju Slovenije so bili losi proti koncu ledene dobe sorazmerno pogosti. O tem nam pričajo številne najdbe njihovih fosilnih ostankov. Najdeni so bili predvsem v paleolitskih postajah, to je prebivališčih in zatočiščih ledenodobnih lovcev, kar nam govori tudi o tem, da je bil los lovna žival tudi v predzgodovinski dobi.

Slika razprostranjenosti najdišč njegovih ostankov nam seveda ne da popolne podobe razširjenosti tega rodu jelenov, saj vemo, da še vedno niso odkrite in raziskane vse paleolitske postaje in da se živali niso gibale le v okolici le-teh, marveč so se ljudem celo izogibale. Že bežen pogled na zemljevid Slovenije nam pove, da je večina najdišč na primorsko-kraškem območju. To so Risovec in Betalov spodmol pri Postojni, Parska golobina pri Pivki, Županov spodmol pri Saječah, Tomažkova jama pri Sežani, Sečovlje in Losova jama pri Gabrovcu na italijanski strani meje. Posamezna najdišča so znana tudi z Dolenjske, tako na primer jama pri Glažuti blizu Ribnice in

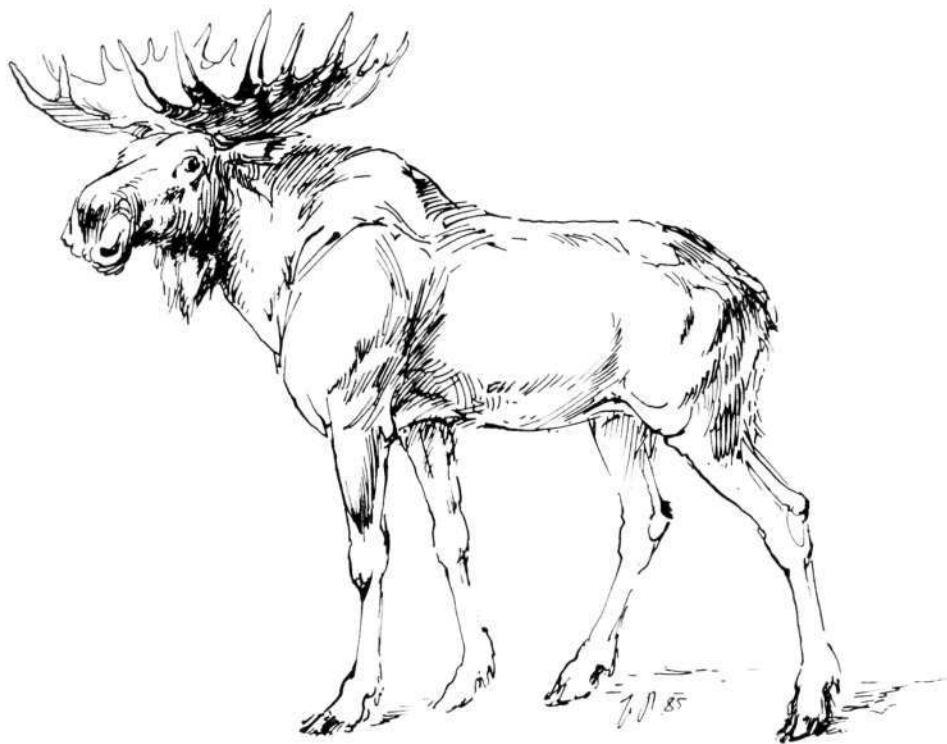
Dno Losovega brezna na Soriški planini s kostnimi ostanki.

Losovo rogovje. Foto K. Krivic

Lukenjska jama pri Novem mestu. Na Gorenjskem je bil los najden v Matjaževih kamrah v Poljanski dolini in Losovem breznu na Soriški planini ter v osrednji Sloveniji v Babji jami pri Dobu pri Domžalah, Bregu pri Škofljici in na Ljubljanskem barju. Večinoma gre le za najdbe odlomkov kosti, posameznih zob ali dele rogovja, razen v jami pri Glažuti in v breznu na Soriški planini, kjer sta bila najdena skoraj popolna skeleta losov. Časovno so te najdbe uvrščene od medledene dobe — interglaciala mindel-riss (350.000 do 260.000 let pred našim štetjem) v paleolitski postaji Risovec, v medledeno dobo — interglacial riss-würm (150.000 do 75.000 let pred našim štetjem), večinoma pa v glacial — würmsko poledenitev (75.000 do 8000 let pred našim štetjem), ter v postglacial oziroma holocen — geološko sedanjost.

Zadnjo najdbo so odkrili v letošnjem poletju v enem od brezen na Soriški planini. Sreča se je nasmehnila članom Društva za raziskovanje jam iz Kranja. Ob spustu v približno 22 m globoko brezno so na dnu male dvorane opazili med grobim jamskim gruščem dva paročka. S pazljivim odstranjevanjem kamenja so prišli do obeh lopat rogovja in zgornjega dela lobanje losa ter nekaj dolgih kosti. Zaradi zanimivosti in pomembnosti so spust v brezno ponovili skupaj s sodelavci Prirodoslovnega muzeja Slovenije iz Ljubljane. Tokrat je bil rezultat izkopavanja skoraj popolno okostje odraslega losa. Manjka le ena nadlahtnica, nekaj vretenc in nekaj drobnih kosti okončin. Primerjava in izmere kosti so pokazale, da je bil omenjeni los s Soriške planine precej večji od losa, ki so ga našli v jami pri Glažuti. Kemične analize nam bodo pokazale, iz katerega obdobja okostje izvira.

Los (*Alces alces*). Perorisba Janez Plestenjak

Pri tej najdbi je potrebno poudariti, da je to do sedaj najvišje ležeče najdišče losa v Sloveniji, saj leži na nadmorski višini okoli 1300 m, sama Soriška planina pa je z več strani obdana s strmimi bregovi. V tem primeru tudi ne gre za paleolitsko postajo, marveč za naravno past, v katero je žival padla in v njej poginila. Vsa ostala slovenska najdišča losov so v dostopnejših, ravninskih predelih, kar se ujema tudi s podatki o današnjem življenjskem prostoru in načinu življenja losov.

Zusammenfassung

DER ELCH AUCH AUF SORIŠKA PLANINA

Im Sommer 1985 fanden Mitglieder des Höhlenvereins aus Kranj im Höhlenschutt des Losovo brezno (Elch-Schachts) auf Soriška planina ein fast völlig erhaltenes Knochengerüst eines Elches (*Alces alces*). Das ist bis jetzt erst der zweite derartige Fund in Slowenien. Das erste gleichfalls fast vollkommene Knochengerippe fanden Höhlenforscher im Jahre 1913 in der Höhle bei Glažuta, südwestlich von Ribnica in Unterkrain. In beiden Fällen handelt es sich fast sicher um Knochengerüste des Holozän-Elches. Einzelne Gerippenteile dieser Tiere, ihr Geweih oder Zähne wurden in verschiedenen paläolithischen Stationen im Küstenland und Karst gefunden, sowie in Unter- und Oberkrain und in Mittelslowenien. Die meisten weisen ein spätpleistozänisches Alter auf.